

# วัฒนธรรมประเพณีกับการสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชนเทศบาลบางม่วง จังหวัดนนทบุรี

## Tradition and Culture in Strengthening the Community of Bangmuang Municipality in Nonthaburi Province

สุพจน์ แสงเงิน\*

### บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมประเพณีกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเทศบาลบางม่วง จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน การร่วมทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเทศบาลบางม่วง จังหวัดนนทบุรี ทำการศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเก็บข้อมูลจาก 3 องค์กรในชุมชน ประกอบด้วย องค์กรชุมชน 27 คน องค์กรโรงเรียน 12 คน และองค์กรภาครัฐ 10 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลจากการศึกษาพบว่า ชุมชนเทศบาลบางม่วง เป็นชุมชนที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมาเคยเป็นที่ตั้งทัพของพระเจ้าอู่ทอง มีความเจริญโดยมีเส้นทางคมนาคมทั้ง 2 ทางคือทางบกและทางน้ำ อาชีพส่วนใหญ่ประกอบกิจการเกษตร สภาพสังคมเป็นสังคมที่เอื้ออาทร เคารพระบอบอาวุโส และ

ยังยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณี และคนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีที่สมาชิกในชุมชนยังยึดมั่นและปฏิบัติมาเป็นประจำประกอบด้วย วันลอยกระทง สงกรานต์ พิธีบวช ทอดกฐิน ศาลเจ้า เจ้าพรราชา ศาลพระภูมิ และตักบาตรทางน้ำ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดรายได้จากการขายของกินของใช้ ด้านสังคมเกิดความสามัคคี การทำงานร่วมกัน และเกิดความรักชุมชนท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรมเป็นการเรียนรู้การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามไว้ให้เด็กและเยาวชน ส่วนปัญหาอุปสรรคของการจัดกิจกรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้งบประมาณไม่เพียงพอ การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง และความรู้เกี่ยวกับประเพณีดังกล่าว สำหรับข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา คือ การมีแผนจัดกิจกรรมและระบุนายละเอียดของขั้นตอนการทำกิจกรรม ตลอดจนคนรับผิดชอบในแต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน

**คำสำคัญ:** วัฒนธรรมประเพณี การสร้างความเข้มแข็งชุมชนเทศบาลบางม่วง

\*คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

## Abstract

The research entitled, “Tradition and Culture in Strengthening the Community of Bangmuang Municipality in Nonthaburi Province”, aimed 1) to study the community context and participation in traditional and cultural activities in strengthening the community, and 2) to study problems, obstacles, and problem-solving guidelines in strengthening the community of Bangmuang municipality in Nonthaburi Province. The qualitative and participatory action research methods had been used to collect data from 3 organizations in the community, that is, 27, 12, and 10 people from the community organization, school organization, and government organization, respectively. The research instruments used in this research were the interview form, observation form, and participatory action. Triangulation was used to check and establish validity in this research. Content analysis was employed to analyze the collected data.

The research findings were that the community of Bangmuang Municipality was the old community. In the past, this place had been King U-thong's cantonment. The general context of this community was that it connected with other communities through both the water as well as land routes. The majority of people in the community were agriculturists. Fruit tree that planted in this area was mango. The state of society was that the livelihood was simple and helpful. People adhered to the seniority rule, were kindred, and stayed with tradition and culture. The Bangmuang Municipality consisted of 9 communities. The majority of people were Buddhists. The tradition and culture that had been conducted by the members of the community were as follows: Loi Krathong day,

Songkran day, Ordination ceremony, Thot Krathin ceremony (Offering yellow robes for monks at the end of the Buddhist lent), ceremony at the shrines, Buddhist lent, Shrine of the household god, and Offering alms to monks by the water route, etc. These activities gave advantages to the community : economic aspect - income of people was from selling things in the community; social aspect - they brought unity to the whole society; people worked together as a true participation, namely ideas sharing, collaboration, co-improvement, and loss sharing, which made them proud and loyal to the local community; cultural aspect - it helped conserve tradition and culture for children, youth, and interested persons, who could learn and realize the significance of their local tradition and culture. Moreover, the problems and obstacles in conducting activities were the inadequate budget; public relations about the tradition were not all over. Suggestions and problem-solving guidelines were that the community should have its plans to conduct the participatory activities and details of activity process, particularly; the responsible person to perform each step of that activity should be appointed.

**Keywords:** Tradition and culture, Strengthening, Community of Bangmuang Municipality

## บทนำ

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของประเทศไทยอันเป็นผลมาจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเครื่องชี้้นำในการกำหนดแนวทางการพัฒนาและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาไปสู่ส่วนต่างๆ ของสังคมเป็นไปอย่างขาดความสมดุล เกิดช่องว่าง

และความเหลื่อมล้ำในฐานะและรายได้ การเชื่อมต่อระหว่างวิธีการผลิตเลี้ยงตัวเองไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกับวิธีการผลิตทุนนิยม เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชุมชน และเป็นสาเหตุให้เกิดรูปแบบต่างๆ ของปัญหาสังคมที่ไม่พึงประสงค์มากมายอันส่งผลกระทบต่อ การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการขาดวัฒนธรรมในน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรักในชุมชนตนเองน้อยลง คักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกเลือนหายไป รวมทั้งการอาศัยวัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรม ใช้ภูมิปัญญาแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนน้อยลง

จากสภาพดังกล่าวการศึกษาให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของคนและชุมชน แต่การนำเอาวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นที่ดั่งมาช่วยในการพัฒนาคนและสังคมไม่สามารถทำได้อย่างกว้างขวาง ถึงแม้ว่าหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะสภาวัฒนธรรมที่ตั้งขึ้นและมีแผนแม่บทศวรรษสืบสานวัฒนธรรมเพื่อพัฒนา แต่การดำเนินงานยังขาดความเข้มแข็ง และขาดการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานเอกชน ชุมชนและประชาชน (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2543 : 11) วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของชุมชน ซึ่งจะประกอบด้วย ค่านิยม ทศนคติ พฤติกรรม และวิถีชีวิต โดยถูกหล่อหลอมมาตั้งแต่เด็ก ๆ จนโตมาเป็นผู้ใหญ่ซึ่งจะมีมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับแบบแผนการอบรมจากพ่อ แม่ และสภาพสังคมที่ชุมชนตั้งอยู่

ชุมชนเทศบาลบางม่วง อำเภอบางใหญ่เป็นชุมชนหนึ่งที่มีการดำเนินชีวิตยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีและมีกิจกรรมในพิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ มากมาย และคนในชุมชนได้ให้ความร่วมมือและทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและส่งผลต่อความเจริญของชุมชน โดยผู้วิจัยจะศึกษาถึงวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับประวัติของวัฒนธรรมประเพณี ขั้นตอนวัฒนธรรมของประเพณี รายละเอียดของขั้นตอนประเพณี ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามความเชื่อ และผลที่เกิดขึ้นส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน เทศบาลบางม่วงทั้ง 9 ชุมชน โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เพื่อให้ได้องค์ความรู้อันจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนดังกล่าว และเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนอื่นๆ ต่อไป

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนเทศบาลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อศึกษาการร่วมทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน เทศบาลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเทศบาลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

### วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมประเพณีกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเทศบาลบางม่วง จังหวัดนนทบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากองค์กรในชุมชน 3 องค์กรประกอบด้วย 1. องค์กรชุมชน เก็บข้อมูลจากคณะกรรมการบริหารชุมชนทั้ง 9 ชุมชน ประธานชุมชน 9 คน กรรมการบริหารชุมชน 18 คน 2 องค์กร โรงเรียนเก็บข้อมูลจากผู้บริหารโรงเรียน 3 คน คณะครู 3 คน นักเรียน 6 คน 3 องค์กรภาครัฐ เก็บข้อมูลจากนายกเทศมนตรี 1 คน สมาชิกเทศบาล 4 คน ข้าราชการ 2 คน เจ้าหน้าที่เทศบาล 3 คน เครื่องมือที่ใช้แบบสัมภาษณ์แบบสังเกต และการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาตามขั้นตอน 1. เปรียบเทียบเหตุการณ์ 2. ประมวลประเภทข้อมูล และคุณลักษณะ 3. ขยายการเปรียบเทียบให้กว้างขึ้น

### สรุปผลการวิจัย

1. บริบททั่วไปของชุมชนบางม่วง เทศบาลบางม่วง ตั้งอยู่เลขที่ 320/20 หมู่ที่ 2 ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี มีพื้นที่รับผิดชอบ 1.67 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 3 ตำบล
2. ประวัติความเป็นมาชุมชนตำบลบางม่วง ศาสนาพุทธ

โดยมีถิ่นฐานดั้งเดิมมาจากทางภาคเหนือของประเทศไทย และได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานยังชุมชนแห่งนี้จนถึงปัจจุบัน อันเป็นผลเนื่องมาจากในสมัยพระเจ้าอยู่หัวทรงได้มีชาวบ้านทางภาคเหนือและภาคกลางตอนบน ได้อพยพลงมาทางใต้ เพราะเกิดโรคระบาด “อหิวาต์” ทำให้ประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมาก พระเจ้าอยู่หัวทรงให้ประชาชนเหล่านี้อพยพล่องเรือแพมาตามลำน้ำเจ้าพระยา ซึ่งในปัจจุบันคือคลองอ้อม-คลองบาง กอกน้อย จนมาถึงพื้นที่ที่ตั้งชุมชนในปัจจุบัน พระเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งบ้านเรือนและการประกอบอาชีพของประชาชนที่เดินทางหนีโรคระบาดเนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น พระองค์จึงตัดสินใจตั้งค่ายบริเวณนี้ สำหรับประวัติความเป็นมาของเทศบาลบางม่วงนั้น เมื่อก่อนมีรูปแบบเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นในลักษณะสุขาภิบาล ต่อมาเมื่อประชาชนเพิ่มมากขึ้น รายได้เพิ่มขึ้นได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะจากสุขาภิบาล ตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 9 วันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 เทศบาลบางม่วงมีที่ตั้งสำนักงานเทศบาลอยู่ที่เลขที่ 32/29 หมู่ที่ 2 ถนนบางใหญ่ - บางคูรัด ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี สภาพของชุมชนในด้านต่างๆ มีดังนี้

3. การคมนาคมชุมชนเทศบาลบางม่วง มีพื้นที่ห่างจากถนนตลิ่งชัน - สุพรรณบุรี ประมาณ 1.5 กิโลเมตร ซึ่งมีถนนสายหลัก (ถนนบางใหญ่ - บางคูรัด) อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลบางม่วง ส่วนนอกเขตเทศบาลอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วงและสำนักงานทางหลวงชนบท ทั้งนี้เส้นทางคมนาคมของประชาชนเทศบาลบางม่วง ถนนในเขตเทศบาลมีถนน คสล. อยู่ในความรับผิดชอบดังนี้ ถนนบางใหญ่ - บางคูรัด ยาว 800 เมตร กว้าง 7 เมตร ถนนซอยสะพานบางใหญ่-วัดอินทร ยาว 1 กิโลเมตร กว้าง 4 เมตร ถนนซอยวัดอินทรยาว 200 เมตร กว้าง 4 เมตร ถนนซอยโรงสีบางชัน ยาว 700 เมตร กว้าง 4 เมตร และ 6 เมตร ถนนซอย

ข้างไปรษณีย์บางใหญ่ยาว 800 เมตร กว้าง 4 เมตร และ 6 เมตร ถนนซอยทองปานยาว 250 เมตร กว้าง 4 เมตร

4. ลักษณะทางการปกครอง ชุมชนเทศบาลบางม่วง มีสมาชิกสภาเทศบาลซึ่งมาจากการเลือกตั้ง ในปัจจุบัน ชุมชนบางม่วงแบ่งการปกครองออกเป็น 9 ชุมชน คือ ชุมชนซอยอ้อมสิน ชุมชนวัดเสาชิงหิน ชุมชนข้างวัดอินทร ชุมชนศาลเจ้า ชุมชนบางใหญ่ ชุมชนข้างวัดราษฎร์ประคองธรรม ชุมชนหลังวัดพิบูลเงิน ชุมชนซอยธนาคารไทยพาณิชย์ ชุมชนซอยไปรษณีย์

5. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ประชาชนในชุมชนเทศบาลบางม่วงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรและค้าขาย ทำงานในสถานประกอบการและรับจ้างอื่นๆ โดยมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 38,000 บาท / คน/ปี อาชีพเกษตรกรรวมโดยมีจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมประมาณ 430 ครัวเรือน ทั้งนี้พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นส่วนผลไม้แบบผสมผสาน โดยมีผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ เช่น กล้วย มะละกอ ขนุน มะม่วง ทุเรียน กะท้อน เป็นต้น ในส่วนของการพาณิชย์กรรมและการบริการในชุมชนเทศบาลบางม่วงประกอบด้วยสถานประกอบการด้าน พาณิชยกรรม ซึ่งแบ่งเป็นตลาดสดเอกชนจำนวน 1 แห่ง ร้านค้าทั่วไปประมาณ 40 แห่ง และร้านสะดวกซื้อ ธนาคาร จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารกสิกรไทย และธนาคารไทยพาณิชย์

6. ลักษณะทางสังคมที่ตั้งของชุมชนเทศบาลบางม่วงตั้งอยู่บริเวณริมลำคลอง การคมนาคมเดินทางในสมัยก่อนจึงเดินทางโดยเรือเพราะสะดวกรวดเร็วกว่าการเดินเท้าหรือเดินออกไปหาถนน แต่ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนผ่านหมู่บ้าน การจัดตั้งบ้านเรือนของประชาชนจึงกระจายไปตามแนวถนนหรือลำคลองเพราะพื้นที่ของชุมชนบางม่วงนั้นมีลำคลองและลำประโดงมากมาย การนับถือศาสนาในชุมชนเทศบาลบางม่วงนั้นมีผู้นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 99.99 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตเทศบาล มีวัดจำนวน 4 แห่ง คือวัดพิบูลเงิน วัดคงคา วัดราษฎร์ประคองธรรมและวัดอินทร สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของชุมชนในเขตเทศบาลบางม่วงนั้นมีจำนวนครัวเรือนที่ใช้น้ำ

ประปาในเขตเทศบาลเฉลี่ยประมาณร้อยละ 95.00 ของครัวเรือนทั้งหมด 1,504 ครัวเรือน โดยหน่วยงานที่ในส่วนของไฟฟ้าในเขตเทศบาลบางม่วงมีครัวเรือนที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 1,504 ครัวเรือน โดยมีพื้นที่รับบริการไฟฟ้าเต็มพื้นที่

7. ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ชุมชนเทศบาลตำบลบางม่วงมีลักษณะเป็นสังคมเมืองผสมผสานกับสังคมชนบท ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากในอดีต สำหรับระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนเทศบาลตำบลบางม่วงนั้นยังคงมีระบบความสัมพันธ์อันดีเครือญาติ จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนเทศบาลตำบลบางม่วงมีการช่วยเหลือและแบ่งปันทั้งในเรื่องของแรงงาน ทุนทรัพย์ วัสดุสิ่งของหรือแม้กระทั่งอาหารที่ใช้บริโภคภายในชีวิตประจำวัน การช่วยเหลือและการแบ่งปันกันของคนในชุมชนนี้มักปรากฏออกมาในรูปแบบของการช่วยเหลือและแบ่งปันกันที่ไม่หวังผลตอบแทน นอกจากนี้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติในชุมชนนี้ยังได้แสดงออกในลักษณะของการดูแลเด็กและผู้สูงอายุในชุมชน โดยการดูแลเสมือนหนึ่งเป็นลูกหลานและญาติผู้ใหญ่ของตนเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าชุมชนเทศบาลตำบลบางม่วงยังคงมีวัฒนธรรมแห่งการนับถือผู้อาวุโสโดยนับถือในลักษณะเป็นทั้งพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และเป็นผู้สืบทอดและสานต่อในเจตนารมณ์ดั้งเดิมของบรรพบุรุษชุมชน แต่ทั้งนี้มิใช่ว่าสังเกตว่าระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวยังคงมีอยู่อย่างแน่นแฟ้นเฉพาะในกลุ่มญาติสนิท

8. ลักษณะทางประเพณีท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของชาวบ้านในชุมชนเทศบาลบางม่วงที่ปฏิบัติติดต่อกันมาตั้งแต่อดีต ประกอบด้วย 1) ประเพณีสงกรานต์ ซึ่งจัดขึ้นประมาณเดือนเมษายนของทุกปี โดยมีเทศบาลเป็นผู้จัดงานประเพณีสงกรานต์ 2) ประเพณีวันเข้าพรรษา ซึ่งจัดขึ้นประมาณเดือนกรกฎาคมของทุกปี กิจกรรมทำบุญถวายภัตตาหารพระภิกษุสงฆ์ กิจกรรมหล่อเทียนจำพรรษา กิจกรรมแห่เทียนจำพรรษา 3) ประเพณีตักบาตรทางน้ำ ซึ่งจัดขึ้นประมาณเดือนตุลาคมของทุกปี กิจกรรม ตักบาตรทางน้ำของวัดต่างๆ ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง 4) ประเพณีวันลอยกระทง ซึ่งจัดขึ้นประมาณเดือนพฤศจิกายนของ

ทุกปี 5) ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งจัดขึ้นประมาณเดือนธันวาคม และมกราคมของทุกปี โดยมีกิจกรรมที่ทางเทศบาลจัด ดังนี้คือ กิจกรรมทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ กิจกรรมปล่อยสัตว์น้ำ กิจกรรมทำความสะอาดถนนทางเข้าเทศบาล หมู่บ้านต่างๆ และกิจกรรมพบปะสังสรรค์วันขึ้นปีใหม่

9. ลักษณะทางสิ่งแวดล้อม ประชาชนในพื้นที่ชุมชนเทศบาลบางม่วงส่วนใหญ่ อาศัยที่ราบลุ่มประกอบด้วย 3 คลองใหญ่คือ คลองอ้อมนนท์ คลองบางกอกน้อย และคลองบางใหญ่ โดยมีคลองเล็กจำนวน 8 คลอง ได้แก่ คลองโรงน้ำแข็ง คลองวัดน้อย คลองเสาชงหิน คลองมณฑป คลองบางม่วง คลองบางชัน คลองบางสะแก และคลองตาเดิม ในส่วนเรื่องขยะมูลฝอยในพื้นที่ชุมชนเทศบาลบางม่วงมีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจำนวนประมาณ 3.6 ตัน / วัน มีรถยนต์ที่ใช้เก็บขยะมูลฝอยจำนวน 2 คัน มีขยะที่เก็บขนได้จำนวน 3.6 ตัน/วัน สำหรับวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยนั้นใช้วิธีการฝังกลบขยะมูลฝอย โดยมีที่ดินสำหรับฝังกลบขยะมูลฝอยจำนวน 68 ไร่ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 8 ตำบลคลองขวาง อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี และอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี

10. ลักษณะทางประชากร เทศบาลบางม่วงประกอบไปด้วยชุมชนจำนวน 9 ชุมชน โดยมีจำนวนประชากร ณ เดือนเมษายน พ.ศ. 2558 รวมจำนวนทั้งสิ้น 4,962 คน แยกเป็นเพศชายจำนวน 2,460 คน เพศหญิงจำนวน 2,502 คน และจำนวนครัวเรือนในเขตเทศบาลทั้งหมดจำนวน 1,504 ครัวเรือน

11. ลักษณะทางการศึกษา พื้นที่เทศบาลบางม่วงมีโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลจำนวน 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนวัดพิบูลเงิน โรงเรียนวัดอินทร โรงเรียนวัดเสาชงหิน และโรงเรียนกุลนันท์ และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตั้งซึ่งอยู่บริเวณข้างวัดเสาชงหิน ทั้งนี้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังกล่าวรับดูแลเด็กเล็กและเด็กอนุบาลอายุ 3-5 ขวบ โดยมีครูพี่เลี้ยงเป็นผู้คอยดูแล

12. ลักษณะทางสาธารณสุข ในเขตพื้นที่เทศบาล บางม่วง มีศูนย์สาธารณสุขตั้งอยู่ภายในเขตเทศบาล โดยมีหน้าที่บริการและให้คำแนะนำปรึกษารักษาโรคเบื้องต้นแก่ชาวบ้านในชุมชน แต่ไม่มีแพทย์ประจำมีแต่พยาบาลเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ นอกจากนั้นศูนย์สาธารณสุขยังมีหน้าที่ดูแลเรื่องความสะอาดปัญหาขยะมูลฝอยและปัญหาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานสาธารณสุข

13. การเปลี่ยนแปลงบริบททางด้านเศรษฐกิจ ประชาชนจะประกอบอาชีพมีลักษณะเป็นแบบเพื่อยังชีพ ซึ่งก็คืออาชีพเกษตรกรรมแบบผสมผสาน โดยการทำสวนเกษตรผสมผสานนี้อาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติและน้ำในลำคลองที่มีให้ใช้ตลอดทั้งปี นอกจากการทำสวนเกษตรผสมผสานที่ให้ผลผลิตต่างๆ เพื่อไว้บริโภคเป็นอาหารหลักในครัวเรือนแล้ว ถ้ามีผลผลิตเหลืออยู่ก็สามารถนำไปขายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวหรือนำผลผลิตไปแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตที่มีมากในชุมชน เช่น มะพร้าวกลัวย เป็นต้น ดังนั้นการดำรงชีวิตเช่นในสมัยอดีตจึงเป็นการดำรงชีวิตที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีธรรมชาติเพื่อแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิตต่างๆ เท่าที่จะหาได้ ซึ่งมีความแตกต่างจากสังคมในปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัดเจน ภายหลังจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นทำให้มีการเปลี่ยนแปลงภายในเทศบาล บางใหญ่ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นเทศบาลบางม่วง จากการที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีได้ทำให้เศรษฐกิจในเทศบาลบางม่วงได้เปลี่ยนแปลงขึ้น จากในอดีตที่เคยมีตลาดน้ำซึ่งเป็นแหล่งในการทำมาหากินของคนในชุมชน โดยเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของคนในชุมชนที่มีการค้าขายทางน้ำได้เปลี่ยนมาเป็นการค้าขายทางบกทำให้เกิดตลาดชุมชนของเทศบาลบางม่วง โดยการดำเนินกิจการของเอกชน

14. การเปลี่ยนแปลงบริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรม ในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านจะอาศัยน้ำในคลองเพื่อทำการประกอบอาชีพต่างๆ โดยเฉพาะชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพค้าขายทางน้ำ และยังใช้ลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำ โดยใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นส่วนใหญ่ นอกจากที่กล่าวมาแล้วลำคลองยัง

สามารถทำหน้าที่เป็นรั้วกันขโมยได้เป็นอย่างดี ในสมัยก่อนน้ำในลำคลองถือได้ว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะชีวิตอยู่กับลำคลอง มาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ในสมัยก่อนยังไม่มีการขุดลอก ชาวบ้านต้องใช้เรือพายที่มีกันแทบทุกครัวเรือน โดยใช้เรือเป็นยานพาหนะในการเดินทางสัญจรไปมาระหว่างบ้านหรือชุมชนต่างๆ หรือชุมชนที่อยู่ตามลำคลองต่างๆ ที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ โดยใช้ลำคลองเป็นสื่อกลางในการสัญจร ในส่วนของระบบความสัมพันธ์ที่ผู้อ่อนอาวุโสพึงปฏิบัติต่อผู้มีอาวุโสกว่านั้นพบว่าในชุมชนเทศบาลตำบลบางม่วง มีลักษณะความสัมพันธ์ด้วยการเคารพเชื่อฟังและการดูแลผู้อาวุโส รวมทั้งการขอคำปรึกษาจากผู้อาวุโส ดังเห็นได้จากชาวบ้านชุมชนเมื่อมีเรื่องการพูดได้เถียงกัน หรือมีความคิดเห็นไม่ตรงกันภายในครอบครัวหรือภายในชุมชนก็ยังคงอาศัยผู้อาวุโสเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือเป็นผู้ประสานให้เกิดความสามัคคีในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำชุมชนจะได้รับความเคารพนับถือเป็นอย่างมากในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีชาวบ้านบางกลุ่มที่อาจจะให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสลดน้อยลง โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น และคนหนุ่มสาวที่ออกไปเรียนและออกไปทำงานนอกชุมชนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนั้นมักจะปรากฏในลักษณะของการกล้าแสดงความคิดเห็น และการมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรมการเคารพนับถือและเชื่อฟังผู้อาวุโสลดน้อยลงไปจากเดิม

### วัฒนธรรมประเพณีชุมชนบางม่วง

#### 1. วันลอยกระทง

การจัดกิจกรรมลอยกระทงของชุมชนบางม่วงในแต่ละปีนั้นได้ดำเนินการของการจัดกิจกรรมดังนี้ ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันประชุมเพื่อปรึกษากันในการทำกิจกรรมต่างๆ การจัดเตรียมอุปกรณ์ และสถานที่ในการจัดกิจกรรม การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น ประชาสัมพันธ์การจัดงานกำหนดวันเวลา ในการจัดกิจกรรมวันลอยกระทง สรุปผลการจัดกิจกรรมว่าปีที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำกิจกรรมวันลอยกระทง ประกอบด้วย

การร่วมคิด ประชาชนในชุมชนเทศบาลบางม่วง มีส่วนร่วมในการพูดคุย ประชุมปรึกษากันในการจัดกิจกรรมวันลอยกระทง ร่วมทำ ได้ร่วมกันทำกิจกรรมตามที่มอบหมาย โดยมีผู้รับผิดชอบในกิจกรรมต่างๆ ร่วมปรับปรุง ได้ร่วมกันประชุมเพื่อหาข้อสรุปผลหลังการจัดกิจกรรม เพื่อหาผลดีและจุดแข็งของการจัดกิจกรรมและผลเสียหรือจุดอ่อนเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข และร่วมรับผลประโยชน์ การลอยกระทงเชื่อว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนบางม่วง โดยเฉพาะเกี่ยวกับการให้ความเคารพ และขอบคุณน้ำที่อำนวยประโยชน์ต่างๆ ต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ รวมทั้งเป็นการขอมาน้ำที่มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์หรือทำความเสียหายแก่น้ำ ทั้งสิ่งปฏิกูลลงน้ำ หรือลอยเพื่อสะเดาะเคราะห์ ซึ่งประเพณีการลอยกระทงก่อให้เกิดคุณค่าและความสำคัญแก่ชุมชน โดยมีผลกระทบต่อชุมชนบางม่วงในด้านต่างๆ ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ทำให้สมาชิกในชุมชนบางม่วงมีรายได้ต่างๆ จากการจัดกิจกรรมวันลอยกระทงจากการประดิษฐ์กระทงขาย รายได้จากการจัดการร้านขายของต่างๆ การจัดวางย่อนยุค การประกวดนางนพมาศ ถือเป็นการเชิญชวนบุคคลภายนอกได้เข้ามาร่วมกิจกรรมและเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้มีรายได้เข้ามาภายในชุมชนมากยิ่งขึ้น ด้านสังคม ประเพณีลอยกระทงของชุมชนบางม่วงนับว่าเป็นประเพณีที่ดีและมีความสำคัญต่อครอบครัวต่อสังคมและศาสนา เพราะคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมร่วมกัน ด้านวัฒนธรรม เพื่อเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน และของคนไทยได้เพื่อให้ลูกหลานได้ศึกษาเรียนรู้ว่ามีความสำคัญอย่างไรต่อชีวิตของคนและเป็นการมิให้ประเพณีลอยกระทงไม่สูญหายไป

## 2. วันสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่สำคัญและถือว่าเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่โบราณ และสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยสันนิษฐานว่าเป็นการรับเอามาจากประเพณีดั้งเดิมของคนอินเดีย และได้แพร่ขยายไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในท้องถิ่นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นลาว เขมร พม่า และไทย ซึ่งการรับมาได้มีการปรับเปลี่ยน

ดัดแปลงให้ต่างไปจากเดิมบ้าง ทั้งในเรื่องรูปแบบการประกอบพิธี และพฤติกรรม ตามการยอมรับและความเชื่อของแต่ละสังคมในประเทศไทยไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ได้มีประเพณีสงกรานต์มาตั้งแต่เมื่อใด แต่ได้ยึดถือเอาวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี เป็นวันสงกรานต์หรือเทศกาลขึ้นปีใหม่ของคนไทย โดยมีกิจกรรมการทำบุญตักบาตร ถือเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลให้ตัวเองและอุทิศส่วนกุศลนั้นแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว การรดน้ำเป็นการอวยพรปีใหม่ให้กันและกัน การสงฆ์พระบังสุกุลอัฐิ การรดน้ำผู้ใหญ่ คือการไปอวยพรให้ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ครูบาอาจารย์ ท่านผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ การปล่อยนกปล่อยปลา ถือเป็นการล้างบาปที่ทำไว้ เป็นการสะเดาะเคราะห์ร้ายให้มีแต่ความสุขความสบายในวันขึ้นปีใหม่ โดยมีการดำเนินในลักษณะกรรมกรโดย จัดให้มีการประชุมคณะทำงาน ได้แก่ ประธานชุมชน กรรมการชุมชน และจิตอาสาในชุมชน จัดเตรียมสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ ประสานหน่วยงาน และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรม เช่น ติดต่อดัดเพื่อนิมนต์พระสงฆ์ ในกิจกรรมทำบุญตักบาตร ติดต่อบุคคลผู้สูงอายุในชุมชนมาร่วมงานในกิจกรรมรดน้ำดำหัว เป็นต้น โดยประชาชนได้ร่วมกันร่วมคิด ประเพณีสงกรานต์นั้นถือว่าสำคัญ สมาชิกในชุมชนได้ร่วมคิด กำหนดกิจกรรมตามสภาพและความต้องการของชุมชนว่าจะมีกิจกรรมอะไรบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับความพร้อมของชุมชนร่วมทำกิจกรรมในประเพณีสงกรานต์ที่จัดขึ้นของชุมชนบางม่วงนั้น มีกิจกรรมอยู่หลายกิจกรรม การแบ่งงานและหน้าที่ความรับผิดชอบในแต่ละด้านของแต่ละคนนั้น จะแบ่งความรับผิดชอบในแต่ละส่วนไปตามความรู้ความถนัด ร่วมปรับปรุงในการจัดกิจกรรมวันสงกรานต์ของชุมชนบางม่วงนั้น จะมีสมาชิกในชุมชนได้ช่วยกันดูแลการจัดงานโดยมีตัวแทนช่วยดูแลตั้งแต่ขณะจัดกิจกรรมของวันสงกรานต์ว่ามีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง ร่วมรับผลประโยชน์จากการทำกิจกรรมวันสงกรานต์ร่วมกันของคนในชุมชนบางม่วง ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชนในหลายๆ ด้านกล่าวคือคุณค่าต่อครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวของชุมชนบางม่วง มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกัน คุณค่าต่อชุมชน

ทำให้เกิดความสามัคคีกันของสมาชิกชุมชน ในการร่วมแรงร่วมใจจัดกิจกรรมต่างๆ คุณค่าต่อสังคม เป็นการอนุรักษ์และสืบสานประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่สืบไป

### 3. ประเพณีการบวช

ประเพณีการบวช เป็นประเพณีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนาซึ่งยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน เป็นการถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของศาสนิกชน โดยมีความเชื่อว่า การบวชสามารถอบรมให้เป็นคนดี มีสติ การยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต การบวชโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำกิจกรรมงานบวชของชุมชนบางม่วง กล่าวคือ ร่วมพิธีรับนาคกลับวัดมาบ้าน : ร่วมชบวนแห่นาค โดยปกติก่อนบวชพ่อแม่จะพาลูกชายที่มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ ไปฝากไว้ที่วัด เพื่อท่องขานนาค และเรียนรู้วิถีปฏิบัติของสงฆ์ โดยมีพระพี่เลี้ยงเป็นผู้อบรมความรู้ให้ อันเป็นการเตรียมตัว เตรียมใจก่อนถึงวันบวชจริง ๆ ก่อนถึงวันบวชพระ เรียกว่า บวชนาค ทางบ้านจะเตรียมชบวนออกไปรับนาคที่วัด อาจมีแตรวง เครื่องดนตรี เป่าร้อง กลับมายังบ้าน นาคจะต้องเข้ากราบลาหลวงพ่อกับและพระอุปัชฌาย์ที่วัดนั้น ๆ ร่วมพิธีอาบน้ำให้นาค มีญาติผู้ใหญ่ มาร่วมกิจกรรม โดยมานั่งยังเก้าอี้ที่จัดเตรียมเอาไว้แล้วให้นาคกราบขอสมานลาโทษ ร่วมพิธีการทำขวัญนาค การทำขวัญนาค เป็นพิธีตามแบบโบราณ บางสถานที่เปลี่ยนเป็นการนิมนต์ พระคุณเจ้ามาเทศนาสอนนาค หลังจากเสร็จพิธีทำขวัญนาค ในช่วงค่ำจะเป็นตอนร่วมมอญโมทนา จะมีญาติพี่น้องเดินทางนำปัจจัยมาร่วมทำบุญเจ้าภาพก็จะจัดอาหารมาเลี้ยงดู มาถึงยุคปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนเป็นร่วมรับประทานอาหารแบบโต๊ะจีน มีเวทีการแสดง และวงดนตรี มีการนำเสนอเฉพาะเรื่องราวที่สำคัญของนาคจากการบวชมีผลกระทบต่อชุมชน การบวชถือว่าเป็นประเพณีส่วนบุคคล ลักษณะการบวชขึ้นอยู่กับความพร้อมหรือฐานะ และความเชื่อค่านิยมของแต่ละครอบครัว ผลกระทบต่อชุมชนในด้านการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจเป็นงานที่ก่อให้เกิดรายได้ในชุมชน และในงานบวชบางงานมีกิจกรรมการแสดงต่างๆ ซึ่งเป็นการดึงดูดคนมาดูทั้งผู้ที่

มาร่วมงานบวช และประชาชนในบริเวณงานได้มาชมการแสดง การบวช เป็นการสนองคุณบิดามารดา ช่วยให้พ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองไปสวรรค์ ทำให้พ่อแม่มีความสุข มีความปลาบปลื้มใจ ด้วยความหวังว่าเมื่อลูกได้เข้าวัดได้ศึกษาอบรมในพระธรรมวินัยแล้ว ต่อไปก็จะเป็นคนดี การบวชเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทย การบวชจึงถือว่าเป็นการอนุรักษ์ และสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในสังคมไทยต่อไป นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน เป็นการส่งเสริมและสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนก่อให้เกิดการมาฟังธรรม ทำบุญเลี้ยงพระ และฟังพระธรรมเทศนา ตลอดจนการพบปะสังสรรค์ของสมาชิกในชุมชน การบวชเป็นการเสริมสร้างศักยภาพด้านการศึกษา ให้คนในชุมชนบางม่วง เพราะวัดถือว่าเป็นสถานที่ให้ความรู้ การบวชก่อให้เกิดการศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดการศึกษาพระธรรมวินัยต่าง ๆ ส่วนด้านปัญหาอุปสรรค ส่วนใหญ่จะเป็นการเลี้ยงเหล้าในงาน ความเข้มแข็งในระเบียบในแต่ละวัดไม่เหมือนกัน บางครั้งจัดงานบวชค่าใช้จ่ายสูง แก้ไขโดยการประชาสัมพันธ์ให้เข้าใจหลักการจัดงานบวชที่ถูกต้อง

### 4. ประเพณีทอดกฐิน

การทอดกฐินเป็นประเพณีที่ชุมชนบางม่วงให้ความสำคัญและสำคัญ และปฏิบัติร่วมกันจึงถือว่าชุมชนบางม่วงแห่งนี้ได้ยึดมั่นและทำกิจกรรมอย่างจริงจัง เพราะสมาชิกในชุมชนถือว่า การทำบุญทอดกฐินเป็นกุศลแรง เพราะเป็นกุศลทาน ทำได้เพียงปีละ 1 ครั้ง และจะต้องทำในเวลาที่กำหนดไว้ คนในชุมชนเองมีส่วนร่วมในการทอดกฐินดังนี้ ร่วมคิด ก่อนทอดกฐินเมื่อมีการจองกฐินเกิดขึ้นแล้ว สมาชิกในชุมชนโดยเฉพาะกรรมการชุมชน ผู้นำในชุมชนได้มาร่วมคิดกันว่าจะดำเนินการอย่างไร ก่อนที่จะนำผ้ากฐินไปทอดที่วัดไหน จะต้องไป “จองกฐิน” ก่อนคือผู้ที่จองไปนั้นมีการให้เจ้าอาวาสได้ทราบเสียก่อน ท่านจะได้ประกาศให้ผู้อื่นที่อยากมาจองได้ทราบว่าวัดนี้ได้มีผู้มาจองแล้ว จะได้ไม่ซ้ำซ้อนกัน เพราะวัดจะรับผ้ากฐินได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้นในพรรษาหนึ่งๆ ซึ่งประเภทของกฐินมี 2 ชนิดคือ กฐินหลวง กฐินราษฎร์ การร่วมปรับปรุง

การทอดกฐินเป็นกิจกรรมตามความศรัทธาของสมาชิกของชุมชนบางม่วง ปัญหาเล็กน้อย ส่วนการร่วมรับผลประโยชน์ การทอดกฐินก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนเองในหลายๆ ด้านและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบางม่วงเอง ในลักษณะต่างๆ กล่าวคือ คุณค่าต่อครอบครัว คุณค่าต่อชุมชน คุณค่าต่อศาสนา ผลกระทบที่เกิดขึ้นและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบางม่วงนั้นมีอยู่หลายลักษณะดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ สมาชิกของชุมชนมีรายได้มากขึ้น การส่งเสริมการแต่งต่าง ๆ ปัจจุบันหาตุหาซมได้ยาก เป็นการแสดงพื้นบ้านในลักษณะต่าง ๆ การจัดสร้างย้อนยุค ถือเป็นการเชิญชวนให้สมาชิกในชุมชนได้มาร่วมสนุกสนานส่งเสริมการทำการกิจกรรมร่วมกันนำมาซึ่งความเข้าใจและภูมิใจในความเป็นคนในท้องถิ่น และเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม การทอดกฐินถือว่าเป็นประเพณีที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมากเพราะ สมาชิกในชุมชนบางม่วง เกิดความซาบซึ้งเห็นคุณค่า และความสำคัญของวัฒนธรรมไทยทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน เป็นการส่งเสริมในการพัฒนาด้านจิตใจของสมาชิกของชุมชนเพราะการมาร่วมกันทำกิจกรรมทุกคนมาช่วยกันทั้งเวลา และทรัพย์สิน การสร้างหรือเพิ่มทักษะการทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นอย่างหนึ่ง การส่งเสริมและเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน

##### 5. ประเพณีการตั้งศาลพระภูมิ

การตั้งศาลพระภูมิเป็นประเพณีที่นับถือกันมาตั้งแต่โบราณว่าเมื่อปลูกบ้านเสร็จ ก่อนทำบุญขึ้นบ้านใหม่ จะทำพิธียกศาลพระภูมิเสียก่อน ศาลพระภูมินี้ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านเป็นที่อยู่ของเทวดาอารักษ์ผู้ปกปักรักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขสมบูรณ์เจริญรุ่งเรืองตลอดไป เพราะฉะนั้น การยกศาลพระภูมิที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นจะต้องประกอบพิธีให้ถูกต้องตามแบบแผน ซึ่งการตั้งศาลพระภูมิในชุมชน สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมดังนี้ ร่วมคิด โดยประชุมรวมคิดถึงการดำเนินการและกิจกรรมที่ทำร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ของชุมชน ร่วมทำในการจัดตั้งศาลพระภูมิของชุมชนตามหน้าที่กันรับผิดชอบว่าใครทำอะไร การร่วมปรับปรุงเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในพิธีคนในชุมชน

และที่บ้านจะร่วมกันแก้ไข ส่วนการรับผลประโยชน์ ก่อให้เกิดความภูมิใจมีความสุข และมีความปลอดภัย มีความรู้สึกว่ามีบ้านและชุมชนมีวิญญาณเทพคอยดูแลผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตั้งศาลพระภูมิต่อชุมชน ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดรายได้ต่อผู้ประกอบการหรือพ่อค้ามีรายได้จากการตั้งศาลพระภูมิ การขายของของพ่อค้าแม่ค้า ด้านสังคม เกิดศูนย์รวมของคน เพราะในปัจจุบันของชุมชนบางม่วงเองเกิดหมู่บ้านจัดสรร ห้องพักให้เช่าและมีลักษณะบ้านอาคารชุด จึงไม่เอื้อต่อการตั้งศาลเฉพาะบ้าน วัฒนธรรม คนในชุมชนบางม่วงก็เหมือนกับชุมชนโดยทั่วไป มีความเชื่อตั้งแต่สมัยอดีตว่า ดิน น้ำ ภูเขา ต้นไม้ และอาคารบ้านเรือนมีเจ้าที่เจ้าทางคอยปกปักรักษา การตั้งศาลพระภูมิจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งกล่าวคือ การส่งเสริมการร่วมมือกันประกอบพิธีกรรมของชุมชนซึ่งเป็นการสร้างศูนย์รวมจิตใจของคน เป็นกำลังใจในการดำเนินชีวิต เพราะมีความเชื่อว่ามีสิ่งที่ยึดเหนี่ยว มีสิ่งคุ้มครองให้อาศัยอยู่ในชุมชน มีความปลอดภัยสมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกถึงการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพและนับถือก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน ด้านปัญหาที่มีด้านความรู้ในการตั้งศาลพระภูมิ และการหาของเซ่นไหว้ไม่เพียงพอ จำเป็นที่ผู้ตั้งศาลพระภูมิจะต้องหาความรู้ความเข้าใจ และการเตรียมของให้เพียงพอ

##### 6. ประเพณีศาลเจ้า

การจัดกิจกรรมประเพณีงานศาลเจ้าของชุมชนบางม่วงจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนต่างๆ ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ในการดำเนินชีวิต มั่นใจในการทำงานหรือการประกอบอาชีพ ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน การส่งเสริมและการฟื้นฟูประเพณีงานศาลเจ้าให้เด็กเยาวชนสมาชิกของชุมชนหรือบุคคลทั่วไปให้รู้ถึงความสำคัญ การพัฒนาของสมาชิกของชุมชน เพราะเป็นการศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการทำงานร่วมกัน และจากกระบวนการทำงานร่วมกันดังกล่าว สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาชุมชนบางม่วง เรื่องอื่นๆ และเป็นการสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน มีจิตอาสาร่วมกัน และการมองส่วนรวม

เป็นตัวตั้งในการดำเนินชีวิตและมุมมองในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านปัญหา อุปสรรค ศาลเจ้ามีพื้นที่แคบอยู่ติดสะพานข้ามคลอง ก่อให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย และมลพิษและขยะ จากการจัดกิจกรรมแก้ไขโดยมีป้ายบอก และมีเจ้าหน้าที่คอยแนะนำ ขณะจัดกิจกรรม ส่วนเรื่องขยะ ควรมีถังขยะให้เพียงพอและสะดวกต่อการใช้

### 7. ประเพณีเข้าพรรษา

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน เครื่องราชฤทธิ์ ของแคว้นนครมีเหตุการณ์เกิดขึ้นคือ พวกชาวบ้าน กลุ่มหนึ่งพากันกล่าวตำหนิพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาว่า ไม่รู้จักกาลเวลาเสียเลยพากันจาริกไปเรื่อยๆ ไม่หยุดยั้งแม้ในระหว่างฤดูฝนก็ตาม บางครั้งก่อให้เกิดความเสียหายต่อชาวบ้านเพราะไปเหยียบต้นข้าวที่ปลูกไว้ ขณะที่พวกนิครนถ์ นักบวชในศาสนาอื่น แม้กระทั่งฝูงนกยังหยุดพักผ่อนไม่ท่องเที่ยวไปไหนมาไหนในฤดูฝนเช่นนี้ เรื่องนี้ทราบถึงพระพุทธเจ้าในกาลต่อมา พระองค์จึงทรงรับสั่งให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันและตรัสถามจนได้ความจริงที่เกิดขึ้น จึงได้ทรงบัญญัติเรื่องการเข้าพรรษาไว้ว่า พระสงฆ์ที่เข้าพรรษาแล้วจะเดินทางไปพักค้างแรมที่อื่นไม่ได้ แต่หากมีกรณีจำเป็น 4 ประการต่อไปนี ภิกษุผู้อยู่ในพรรษาสสามารถไปค้างคืนที่อื่นได้โดยไม่ถือว่าเป็นการขาดพรรษา แต่ต้องกลับมาภายในเวลา 7 วัน กล่าวคือ ไปรักษาพยาบาลภิกษุหรือบิดามารดาที่เจ็บป่วย ไประงับไม่ให้ภิกษุสึกไปเพื่อธุระของสงฆ์ พากันนิมนต์ไปฉลองศรัทธาในการบำเพ็ญกุศลของเขา การเข้าพรรษานี้โดยทั่วไปกำหนดในวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 เรียกว่าวันเข้าพรรษา กิจกรรมวันเข้าพรรษาในชุมชนบางม่วง กิจกรรมหล่อเทียนของชุมชนเป็นกิจกรรมที่ชุมชน ร่วมกันจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเชิญชวนให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันหล่อเทียนพรรษาที่หน้าสำนักงานเทศบาลบางม่วง ซึ่งอยู่ใกล้ตลาดบางใหญ่เก่า เป็นศูนย์รวมของประชาชนที่ผ่านไปผ่านมา และประชาชนจะให้ความสนใจเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ การหล่อเทียนพรรษายังจัดหล่อขึ้นที่โรงเรียนภายในชุมชนเอง ที่โรงเรียนวัดพิบูลเงินเพื่อให้นักเรียน ครู อาจารย์ และผู้สนใจมาหล่อเทียน โดยเฉพาะนักเรียนนอกจากได้ทำบุญ

แล้วยังได้เกิดการเรียนรู้ถึงที่มาของการหล่อเทียนพรรษา และความจำเป็นและความสำคัญของการหล่อเทียนดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำกิจกรรม ประกอบด้วยร่วมคิด การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำก็คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญร่วมทำ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและแก้ไขในการจัดงานของชุมชน ร่วมรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน ด้านปัญหาอุปสรรคจะเป็นเรื่องขาดงบประมาณอย่างเพียงพอขาดการประชาสัมพันธ์ และการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อขอความร่วมมือแก้ไขโดยการวางแผนเตรียมการจัดงานแต่เนิ่นๆ และประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

### 8. ประเพณีตักบาตรทางน้ำ

การตักบาตรทางน้ำเป็นประเพณีที่สำคัญของชุมชนบางม่วง โดยปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านานแล้ว จนเป็นประเพณีที่อยู่คู่กับชุมชน เพราะชุมชนมีความเชื่อว่าถ้าได้ร่วมประเพณีตักบาตรทางน้ำจะเป็นการส่งเสริมความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิตของตนเองและครอบครัว กระบวนการตักบาตรทางน้ำมีขั้นตอนการเตรียมเรือในกระบวนการใส่บาตร การเตรียมใจก่อนใส่บาตร การเตรียมอาหาร ขณะถวายต้องมีใจเลื่อมใสถวายของอาหารด้วยความเคารพ หลังจากถวายแล้ว ต้องยินดีให้ทาน ต้องทำให้จิตใจเบิกบาน ผ่องใส สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมดังนี้ ร่วมคิดได้ร่วมประชุมหารือก่อนวันงานว่าจะจัดงานอย่างไร ใครมีหน้าที่ใด แล้วร่วมทำโดยการแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของสมาชิกแต่ละคน โดยทำงานรูปแบบของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ร่วมปรับปรุง การจัดงานประเพณีตักบาตรทางน้ำของชุมชน ซึ่งจัดทำมาทุกๆ ปีในการจัดงาน แต่ละครั้งจะมีการสำรวจและซักถามผู้มาร่วมงานประเพณีตักบาตรทางน้ำว่ามีข้อผิดพลาดหรือบกพร่องประการใดบ้าง ร่วมรับผลประโยชน์ การจัดงานประเพณีตักบาตรทางน้ำเป็นประเพณีที่ดีงาม สืบทอดมาอันยาวนานของชุมชนบางม่วง และเป็นความร่วมมือด้วยช่วยกันของประชาชนในชุมชน การมีผลต่อจิตใจ

ศีลธรรมอันดีของสังคม การมีผลต่อศาสนา การมีคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชน การจัดประเพณีตักบาตรทางน้ำของชุมชนก่อให้เกิดผลกระทบต่อนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ หลายอย่าง โดยเฉพาะผลกระทบ ด้านเศรษฐกิจ ทำให้สมาชิกของชุมชนมีรายได้จากการจัดกิจกรรมประเพณีตักบาตรทางน้ำ โดยเฉพาะร้านค้าต่างๆ ของชุมชนมีรายได้ก่อนวันงานจากการซื้อของ จัดสถานที่ตั้งวัสดุ อุปกรณ์ที่มาจากแต่งเรือ ตกแต่งสถานที่ตามจุดต่างๆ ทั้งที่วัดและชุมชน ด้านสังคม ทำให้สมาชิกในชุมชนหรือครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน มองถึงประโยชน์ของชุมชน ช่วยกันรักษาความสะอาดของชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ด้านวัฒนธรรม ผลกระทบทางวัฒนธรรมต่อชุมชนบางม่วงของการจัดงานตักบาตรทางน้ำ ความเป็นสิริมงคล อนุรักษ์ธรรมเนียมประเพณีอันดีของชุมชน ด้านปัญหาอุปสรรคมีไม่มากนักใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการเตรียมอาหารไม่ทันบางครั้งเกิดอุบัติเหตุทางน้ำและขยะที่เกิดจากการใส่ของมาตักบาตร และแก้ไขโดยสมาชิกเพื่อบ้านมาช่วยทำอาหาร เจ้าหน้าที่คอยดูแลและประชาสัมพันธ์ให้ระมัดระวังและจัดภาชนะที่ใส่ขยะให้เพียงพอ

### ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมของชุมชนควรมีการประชุมวางแผนในการทำกิจกรรมของแต่ละวัฒนธรรมและประเพณีอย่างมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และกำหนดวางแผนก่อนดำเนินกิจกรรมนานพอสมควรอย่างน้อยต้องประชุมวางแผนฯ ก่อน 3-4 สัปดาห์ จะได้เตรียมการได้อย่างสมบูรณ์

2. การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานของแต่ละกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ควรเปิดโอกาสให้เด็กเยาวชน นอกเหนือจากผู้ใหญ่ได้เป็นกรรมการด้วย เพราะเป็นการศึกษาเรียนรู้ในขั้นตอน หรือกระบวนการ

ของการทำกิจกรรมและจะได้รับช่วงต่อไป

3. การส่งเสริมและประสานงานกับหน่วยงานภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมงานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องต่าง ๆ ในลักษณะเครือข่ายของการทำงานพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งต่อไป

4. การประชาสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ทั้งป้ายบอกโดยทั่วไป แจ้งข่าวการจัดงานในโอกาสต่าง ๆ หรือประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์เพื่อให้บุคคลที่สนใจได้รับทราบเกี่ยวกับประเพณีของท้องถิ่น

5. ส่วนราชการต้องให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมในลักษณะต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่น งบประมาณสนับสนุน วัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นของการจัดกิจกรรม

6. ควรมีการสรุปผลหลังจากการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีแต่ละครั้ง เพราะเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ประเพณีต่างๆ ของชุมชนบางม่วง ทำให้ชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันเกิดความรักและความสามัคคี และเกิดความภูมิใจ และรักถิ่นฐานของตนเอง นำมาซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก เยาวชน และส่งผลต่อคุณภาพชีวิตต่อไป

7. การจัดกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณีบางอย่างของชุมชน ควรจัดให้มีการประสานงานร่วมกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และร่วมกันทำกิจกรรมได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ตามความถนัดของแต่ละส่วนว่าจะถนัดอะไร

8. ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกของชุมชน ผู้รู้ในชุมชน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมจังหวัด เอกชน และสถาบันการศึกษาในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการประยุกต์การนำเอาการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีไปใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและถูกหลักวิชาการ

### ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผล การทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เพื่อจะดูว่า ผลจากการทำกิจกรรมต่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความ เข้มแข็งอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
2. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน บางม่วง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ประเพณีของ

ชุมชน บางม่วง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณี ของชุมชนของเด็ก เยาวชน และผู้สนใจ

3. การสำรวจข้อมูลด้านวัฒนธรรมประเพณีของ ชุมชนบางม่วงให้เป็นระบบ มีข้อมูลที่สำคัญของแต่ละ วัฒนธรรม ประเพณี จะได้ทราบว่าสมาชิกของชุมชนมี ความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมของประเพณีของชุมชน มากน้อยเพียงใด

### บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2531). **การทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน : คืออะไร และทำอะไร.** มปท.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: บริษัทพิชการพิมพ์.
- ชนิษฐา พิมพ์พันธ์. (2538). **การวิจัยทางมานุษยวิทยา.** กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- งามพิศ ลัตยสงวน. (2535). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศาสนา.
- ฉัตรทิพย์ มะโนชมพู่. (2549). ความสำคัญและความเชื่อประเพณีท้องถิ่นต่อการบริหาร และการพัฒนาของเทศบาลเชียงใหม่.
- ชไมพร สมบัติยานิต. (2545). บทบาทการดำเนินงานวัฒนธรรมของบุคลากรศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภายใต้. เอกสารโรเนียว.
- ดนัย ไชยโยธา. (2546). **ประเพณีวัฒนธรรม (เอกสารประกอบการสอน).**
- บัญญัติ ยงยวน และชัยวัฒน์ ผดุงพงษ์. (2551). การใช้กิจกรรมศิลป์ในสามจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. เอกสารสำเนา.
- ประเวศ วะสี. (2526). **แนวคิดและยุทธศาสตร์ สังคมมานุษยภาพและวิรัช.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา และมูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- พวกผกา ประเสริฐศิลป์. (2542). **ความหมายประเพณี.** กรุงเทพฯ.
- วิทยา ทรงคำ. (2540). **แนวทางการพัฒนางานส่งเสริมวัฒนธรรม.** สำนักงานศึกษาธิการอำเภอจังหวัดเชียงใหม่.
- สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. (2533). **รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับงานพัฒนา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- อุดม เขยแก้ว. (2545). **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- อดุลย์ วงศ์คุณ. (2543). **การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์ภูมิมาน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรรัตน์ สอนคง. (2543). บทบาทในการปฏิบัติงานวัฒนธรรมของศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัดภาคใต้.
- อุทัย ดุลยเกษม และอเนก นาเคนบุตร. (2541). **เสริมความแข็งแกร่งให้ตำบล จากวิถีคิดสู่วิถีปฏิบัติ.** กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2537). **“การวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทย : แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง”.** บรรณาธิการ. โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนไทย. เอติสัน เพรสโปรดักส์.
- อารีย์ ตามธรรม. (2539). **วัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: (เอกสารอัดสำเนา).